

УДК 007:(438):172.4

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.47.31>

ІДЕОЛОГІЧНО-ПОЛІТИЧНІ ТА ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЖІНОЧОЇ ПРЕСИ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ І ПОЛОВИНИ XIX – І ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТЬ

Марія Павлюх, Інна Пахолок

*Національний університет «Львівська політехніка»,
Інститут прикладної математики та фундаментальних наук, кафедра міжнародної інформації
вул. Степана Бандери, 12, 79000, м. Львів, Україна*

Досліджено особливості ідейно-політичних та типологічних особливостей української жіночої періодики у Східній Галичині I половини XIX – I половини XX століть, яка вирізняє цю групу патріотичної періодики у феномен, що став частиною загальноукраїнської патріотичної періодики визвольних змагань українського народу на шляху до здобуття власної державності. Жіноча періодика на території Східної Галичини (включаючи територію Коломиї) стала явищем, яке дало поштовх до розвитку сучасної жіночої періодики в Україні та світі, заклало популярні жанри, тематичну спрямованість і проблематику сучасної жіночої періодики, включаючи також політичну. Різні за політичною спрямованістю, адресатами, аудиторією, – усі ці жіночі видання відіграли важливу роль у розвитку жіночої преси та історії української державності. Виокремлено основні типологічні особливості, які характерні жіночій періодиці у Східній Галичині; проведено коротку ретроспективу розвитку жіночої періодики на західноукраїнських землях; встановлено, що, поряд з українською жіночою періодикою у Галичині також виходили польські жіночі видання, які розвивалися за тими ж ознаками, що й українські.

Мета статті – дослідити характерні ідеологічно-політичні та типологічні особливості української жіночої періодики у Східній Галичині.

Методи дослідження. У статті використано комплекс загальних і спеціальних методів: аналізу характерних типологічних ознак та ідейно-політичних особливостей української жіночої періодики; синтезу у виокремленні сучасних жанрів і побудови жіночих видань; ретроспективний хронологічний виклад матеріалу; компаративний аналіз у порівнянні польських та жіночих періодичних видань.

Результати і висновки. Український жіночий рух та жіноча періодика у Східній Галичині I половини XIX – I половини XX століть є одночасно: окремим самостійним явищем в історії української жіночої періодики, а також частиною визвольного руху західноукраїнських земель на шляху до утвердження самостійності.

Ключові слова: українська жіноча періодика; типологічні особливості; прототип жіночої преси; український жіночий рух; визвольні змагання.

Вступ. Ідейно-політичний рух українських жінок за свої права розвинувся у II половині XIX ст. і набув широкого розмаху. Політична жіноча преса, яка була його рушійною силою сьогодні становить окремий етап в історії української журналістики. До галицької періодики варто зараховувати видання, які з'явилися набагато раніше і були призначені для жіночого читання (альманахи Наталі Кобринської, видання Северина Шеховича, журнали жіночої моди), що не мали яскраво вираженого націоналістичного спрямування. Така особливість галицької періодики для жінок була пов'язана з двома рухами: загальноєвропейським жіночим рухом за рівність і права та політичним рухом української нації у боротьбі за свою свободу.

Постановка проблеми та шляхи її практичного вирішення. Досліджуємо жіночу періодику Східної Галичини, а також коломийські часописи: «Жіноча доля», «Жіноча воля», «Світ молоді», які були впливовими часописами того часу. Окрім того, слід зазначити, що одночасно із українською жіночою періодикою на українських землях виходила польська жіноча періодика. Проте поняття «галицька» в українській і польській історіографіях слід розмежовувати, інколи конкретизуючи польські видання як львівські часописи, а українські обмежуючи територією Східною Галичини, до складу якої входила Коломия у I половині ХХ століття.

Головною проблемою цієї наукової статті є дослідження ідеологічно-політичних та типологічних особливостей української жіночої періодики I половини ХІХ – I половини ХХ століття. Практичним значенням цієї наукової статті є розгляд і аналіз цих особливостей.

Мета статті – виокремити та дослідити ідейно-політичні і типологічні особливості української жіночої періодики у Східній Галичині.

Основна частина. Досі існує погляд на галицьку періодику для жінок як частини пропагандивно-політичної журналістики II половини ХІХ і I половини ХХ ст., як загальний структурний елемент західноукраїнської періодики [1, с. 197]. Такий підхід у дослідженні жіночої періодики не виокремлює її від загального національно-визвольного руху. Проте багатоелементність та особливості жіночого руху в Галичині та жіночої періодики мають глибшу основу, аніж може здатися на перший погляд: це, насамперед, і жіночий, і патріотичний, і ідейно-політичний рух водночас. Цим український жіночий рух відрізняється від загальноєвропейських тенденцій феміністичного руху.

Альманахи Наталі Кобринської мали не тільки феміністичні ідеї, а й значний мистецький, художній та публіцистичний доробок поетес і письменниць. Альманахи Кобринської – це не тільки історія української жіночої альманахової журналістики, а й історія жіночої літератури. Отже, на розвиток української літератури накладаються ідеї емансипації галицької жінки, спричинені європейськими віяннями та націоналістичні ідеї, пов'язані із визвольними змаганнями українського народу.

Жіночий рух став поштовхом до інтенсивності жіночої діяльності і просвітництва серед сільського жіноцтва, а також сприяв пошуку ролі української жінки в українській історії. Ставлення української інтелігенції до жіночого руху було неоднозначним. Наприклад, Ольга Кобилянська у листах до Осипа Маковея писала, що не розуміє жіночий рух тільки як: короткі стрижки, чоловічий одяг чи самотні жіночі прогулянки, а прагнення до духовного розвитку особистості через освіту і творчість. Своєрідною була позиція Дмитра Донцова, котрий не сприймав жіночого начала в культурі. Іван Франко вітав ідею створення жіночої періодики та української жіночої літератури [11, с. 197]. Українська інтелігенція підтримувала єдину спільну мету жіноцтва – «служінню своєму народу», яка й стала негласним гаслом жіночого руху [2].

Особливості галицької періодики визначають види, ознаки і групи, які формують її окремим явищем у вивченні західноукраїнської журналістики, явищем, що не було продуктом свого часу чи панєвропейською модою, а мало чітко визначену мету, завдання і подвижницьку національну місію та здійснювалося завдяки українському жіноцтву. «Поступове поширення у першій половині ХХ ст. жіночого руху у провінції Галичини викликало потребу у спеціалізованих пресових органах для сільського жіноцтва» [2, с.25]. Пресових жіночих органів налічувалося в цей час близько двох десятків.

У деяких жіночих виданнях, у назві (шапці) зазначалася *періодичність, політична спрямованість і адресат* (курив – М.П.), якому було присвячено часопис: «Громадянка: Двотижневик», «Жіноча воля: Часопис для сільських господинь», «Мета: Орган

українських поступових жінок» та ін. Це вагома типологічна ознака галицької жіночої періодики, яка визначала головну мету видання на титульній сторінці.

В. Передирій у анотованому каталозі для жінок подає шістнадцять назв видань для жінок [2], які ми досліджуватимемо: «Громадянка» (1938), «Жінка: Орган центрального українського жіночого товариства «Союзу українок» у Львові (1935–1939), «Жіноча воля: часопис для сільських господинь» (1932–1939), «Жіноча доля» (1925–1939), «Жіноче діло» (1912), «Жіночий вістник» (1922), «Жіночий голос: Часопис українських працюючих жінок» (1931–1939), «Лада: Письмо поучительное русским дѣвицамъ и молодлицамъ въ забаву и поученіе» (1853), «Мета: Орган українських поступових жінок (1908), «Наша мета: Часопись робітного жіноцтва» (1919–1920), «Нова хата: Журнал для плекання домашньої культури» (1925–1939), «Русалка: Письмо для красавиць» (1868–1870), «Світ молоді: Місячник для українських дівчат (1932–1939), «Світ українки: Жіночий популярний часопис» (1938), «Українка: Популярний часопис центрального жіночого товариства «Союз українок» у Львові (1938–1939), «Українська господиня: Додаток до «Сільського господаря» (1929).

До галицької періодики дослідниця не зараховує так звані «одnodнівки» [6, с. 48], які становлять важливі друковані документи жіночих конгресів та різних жіночих організацій, значна частина яких була надрукована на сторінках друкованих органів. Враховуючи особливості «одnodнівок» і зазначених в них завдань для жіночої преси, доцільно їх розцінювати як типологічні особливості галицької періодики для жінок, як її складова, бо вони були важливими документами українського жіночого руху, а отже, і жіночої галицької періодики. Одnodнівки видані різними жіночими організаціями як окремий невеликий згорток прийнятих і розглянутих питань на конгресах, жіночих зборах і конференціях. Одnodнівки почали видавати одразу ж після першого жіночого конгресу, ініціатором якого була Наталя Кобринська 1882 року.

Типологічною особливістю жіночої періодики була їхня *просвітницька мета*: «Часописи були призначені для селянок та містечкового жіноцтва і мали на меті просвітити нашу меншу сестру, допомогти жіноцтву, щоб воно було моральне, патріотичне, щоб любило свою неньку Україну, щоб селянки були добрими й зразковими жінками своїм чоловікам, а матері – своїм дітям» [3, с. 116]. Тобто у першу чергу, як бачимо, інтелігентки, які були авторами публікацій жіночої періодики прагнули нести освіту та культуру до української селянки, а також патріотично-моральне виховання до українського села через жіночі друковані органи.

Галицька періодика для жінок вела *розищрену пропаганду* традиційних, притаманних українському народові, християнських моральних чеснот і сімейних цінностей, що сильно відрізняло її від ідей емансипації в Європі і сучасного феміністичного руху, який пропагує сексуальну свободу чи так зване вільне кохання. На шпальтах галицької періодики пропагувалися: здоровий спосіб життя (подані лекції відомих медиків про жіночу гігієну, про шкідливість алкоголю, зокрема статті Софії Парфанович), проводилася нещадна боротьба проти алкоголізму у селах (рух, який широко підтримувала греко-католицька церква); лунали заклики до подружньої вірності і хорошого виховання дітей.

Поряд з тим, на шпальтах жіночої періодики селянкам були запропоновані для читання кращі твори української і світової літератури, а деякі твори були перекладені українськими жінками-інтелігентками. *Культурне просвітництво* як важлива типологічна особливість жіночої періодики надала вигляду «серйозної» періодики часописам для жінок, і перетворила їх у важливі органи культурно-політичного руху в Галичині [3].

До типологічних особливостей жіночої періодики можна зарахувати її *педагогічний та дидактичний характер*. На сторінках жіночої преси виступала талановитий педагог Софія Русова. Фахова приналежність Софії Русової визначила тематичну спрямованість більшості її статей. Насамперед її цікавили педагогічні проблеми. Основні тенденції розвитку європейської педагогічної думки та власні судження з приводу мети, завдань, способів і засобів національної освіти та виховання окреслені в її численних статтях. Головною ідеєю, яка проходить крізь усі педагогічні праці Софії Русової – ідея створення національної системи освіти [4, с. 462]. В основі виховної системи Софії Русової лежить принцип формування у дітей національної свідомості, самоповаги і гідності.

Патріотично-виховний типаж багатьох статей жіночої періодики надавали цій пресі національного характеру. Статті про любов до рідного краю складають головну тематику багатьох жіночих видань, висуваючи їх на головний план, а традиційно жіночі проблеми та їхнє обговорення на сторінках цієї періодики залишилися на другорядному плані. Ця типологічна особливість жіночої преси – головна відмінність жіночого руху і жіночої преси від загально-політичного руху на західних землях у міжвоєнний період.

Однією з типологічних ознак галицької періодики для жінок є її *універсальний характер і множинність тем*, тобто у виданнях не обговорювалися тільки жіночі проблеми; багато з них містили публіцистику, статті на історичні, культурні і політичні теми, бібліографічний відділ та рекламу, оголошення [6]. Ця так звана «серйозна» періодика містила на своїх сторінках значний літературно-мистецький доробок: поезію і прозу сучасних поетес, письменників, кращі переклади світової класики. Саме ця типологічна ознака перетворила жіночу пресу на високий рівень, на рівень «серйозної» періодики, на рівень поважних політичних друкованих органів; пресу, яка формувала громадську думку, яка захищала національні інтереси України, яка організувала навколо себе жіноцтво, яка зробила з освічених жінок потужну політичну формуцію, активну суспільну силу.

До типологічної особливості жіночої періодики зараховуємо, *«різношаровість»* аудиторії. Ця преса орієнтувалася не на один суспільний прошарок (інтелігенцію чи селянок), а на усі верстви населення незалежно від майнового становища, походження чи віку жінок. І дівчатка, і бабусі, і молодіці могли знайти для себе корисне: цікаві рецепти; поради як за собою доглядати: перші основи сучасного макіяжу, живильні маски на обличчя, правила гігієни та порядку у домішках. Жінки мали можливість стежити за модними сукнями, порівнюючи їх з європейськими модними речами. Жіночі журнали подавали якісні світлина відомих у світі жінок того часу, які долучалися до важливих суспільно-політичних подій. Редакції українських жіночих журналів встановлювали низьку ціну, щоб небагаті жінки мали можливість читати і вчитися.

Типологічна особливість усієї галицької періодики для жінок – *«різношаровість»*: жіночі видання відрізнялися одні від одних метою, політичною спрямованістю і тематикою. Ранні видання (Северина Шеховича) були розважальні за своїм характером – забавою для великосвітніх панянок із анекдотами, іграми, але без політично-патріотичного виховання. Ці москофільські видання мали вузьку аудиторію, оскільки тільки багатий прошарок освічених жінок, не українок, а переважно польок за походженням, були їхньою аудиторією. Ці видання не мали патріотичного ґрунту, хоча на їхніх сторінках можна знайти жваве обговорення жіночих проблем. Інші жіночі видання були органами різних жіночих організацій: «Наша мета: Часопис робітного жіноцтва», «Українка: Популярний часопис центрального жіночого товариства Союз українок у Львові», тоді як москофільські журнали присвячувалися красуням з аристократичних сімей: «Лада: Письмо поучительное русским дьвицамъ и молодицамъ въ забаву и поученіе», «Русалка: Письмо для

красавиць». Видання Шеховича можна вважати прототипом європейської моди на жіночі клуби, де жінки сходилися, щоб позбавитися нудьги, а не заради високих ідей. Подекуди на сторінках «Русалки» і «Лади» обговорювалися суто жіночі проблеми, нехтувалися важливі суспільні і політичні новини.

Типологічною особливістю галицької періодики є її мова. Жіночі видання друкувалися язичієм, польською і українською мовами – залежно від аудиторії і видавця. Ранні москофільські жіночі видання послуговувалися язичієм і були розраховані на ті верстви населення, які симпатизували російській імперії та мріяли про приєднання до неї галицьких земель [6]. Українські жіночі видання друкувалися старим правописом до 1920 року, опісля правописом 1933 року. Політична орієнтація видань визначала мовні особливості: австро-фільську, москофільську та національну, тобто українську.

Висновки. Головними ідейно-політичними та типологічними особливостями української жіночої періодики у Східній Галичині I половини XIX – I половини XX століть є такі: періодичність, політична спрямованість та адресат, одноднівка преса, пропаганда цінностей, культурне просвітництво, педагогічний і дидактичний характер, патріотично-виховний пласт на першому плані, а жіночі проблеми – на другому, універсальний характер і множинність тем, «різношаровість», різноманітна спрямованість.

Отже, враховуючи таку велику кількість типологічних особливостей галицької періодики, виокремлюємо жіночі періодику як окреме явище, як частину національно-політичного руху в Галичині I половини XX ст. та як окрему сторінку в історії української журналістики. Типологічні особливості галицької періодики для жінок визначають її групи та види, а різносторонність жіночої періодики відіграла важливу роль у етапі становлення національної свідомості українки. Найважливішою формулою української жіночої преси є родинні цінності у поєднанні з любов'ю до рідної країни, втілені у формулі: сім'я + Україна, в якій історична роль жінці-українці відведена як берегині сімейного вогнища і великій патріотці.

Список використаної літератури

1. Кость С. А. Нариси з історії західноукраїнської преси першої половини XX століття. Львів, 2002. С. 167–198.
2. Українські періодичні видання для жінок в Галичині (1853–1939 рр.): Анотований каталог / Укл. В.А. Передирій. Львів, 1996. С. 3.
3. Романюк М. М., Галушко М. В. Українські часописи Коломиї (1865–1994): Історико-бібліографічне дослідження. Львів, 1996. 238 с.
4. Чума О. Публіцистично-наукова спадщина Софії Русової. *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 2004. Вип. 12. С. 459–471.
5. Франко І. Альманах чи газета. Зб. Творів: у 50 т. Т. 28. К., 1984. С. 197.
6. Передирій В. Галицька періодика для жінок: становлення, розвиток, проблематика (1853–1939 рр.). *Збірник праць науково-дослідного центру періодики*. Вип. 2. Львів, 1995. С. 44–63.

IDEOLOGICAL-POLITICAL AND TYPOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE UKRAINIAN WOMEN'S PRESS IN EASTERN GALICIA IN THE HALF OF THE 19TH AND HALF OF THE 20TH CENTURIES

Mariia Pavliukh, Inna Pakholok

Lviv Polytechnic National University,

Institute of Applied Mathematics and Fundamental Sciences,

Department of International Information

Stepana Bandery str., 12, 79000, Lviv, Ukraine

Abstract. The peculiarities of the ideological, political and typological features of Ukrainian women's periodicals in Eastern Galicia of the first half of the 19th and the first half of the 20th centuries were studied, which distinguishes this group of patriotic periodicals into a phenomenon that became part of the all-Ukrainian patriotic periodicals of the liberation struggles of the Ukrainian people on the way to obtaining their own statehood. Women's periodicals on the territory of Eastern Galicia (including the territory of Kolomyia) became a phenomenon that gave impetus to the development of modern women's periodicals in Ukraine and the world, laid the groundwork for popular genres, thematic orientation and issues of modern women's periodicals, including political ones. Different in terms of political orientation, addressees, audience – all these women's publications played an important role in the development of the women's press and the history of Ukrainian statehood. The main typological features that are characteristic of women's periodicals in Eastern Galicia are singled out; a brief retrospective of the development of women's periodicals in Western Ukrainian lands was conducted; it was established that, along with Ukrainian women's periodicals, Polish women's publications were also published in Galicia, which developed along the same lines as Ukrainian ones.

The purpose of the article is to investigate the characteristic ideological, political and typological features of Ukrainian women's periodicals in Eastern Galicia.

Research methods. The article uses a complex of general and special methods: analysis of characteristic typological features and ideological and political features of Ukrainian women's periodicals; synthesis in the identification of modern genres and the construction of women's publications; retrospective chronological presentation of the material; comparative analysis comparing Polish and women's periodicals.

Results and conclusions. The Ukrainian women's movement and women's periodicals in Eastern Galicia in the 1st half of the 19th and 1st half of the 20th centuries are at the same time: a separate independent phenomenon in the history of Ukrainian women's periodicals, as well as a part of the liberation movement of the western Ukrainian lands on the way to establishing independence.

Key words: Ukrainian women's periodical; typological features; prototype of the women's press; Ukrainian women's movement; liberation competitions.